

TOMASZ ROKOSZ

LIRA KORBOWA – INSTRUMENT, KTÓRY ŁĄCZY NARODY

Zbigniew Jerzy Przerembski. *Lira korbowa w tradycji kulturowej Rzeczypospolitej*.

Lublin: Polihymnia, 2022, ss. 589. ISBN 978-83-7847-826-3.

Abstrakt. Autor omawia i recenzuje długo oczekiwaną książkę Zbigniewa Jerzego Przerembskiego *Lira korbowa w tradycji kulturowej Rzeczypospolitej*, która ukazała się w 2022 roku, nakładem lubelskiego wydawnictwa Polihymnia. Ma ona formę rozbudowanego, wieloaspektowego monograficznego kompendium – ukazuje lirę korbową poprzez kwestie historyczne, konteksty kulturowe (literatura, sztuki plastyczne, film) oraz zagadnienia repertuarowe i instrumentologiczne (budowę instrumentu, jej współczesne wytwórstwo). Otrzymaliśmy ważną monografię instrumentu znanego w wielu krajach Europy, który wpisał się w czasy świetności i upadku I Rzeczypospolitej, a obecnie przeżywa swój renesans.

Słowa kluczowe: lira korbowa; Zbigniew Jerzy Przerembski; kultura Rzeczypospolitej; instrumentologia

THE HURDY-GURDY — AN INSTRUMENT THAT UNITES NATIONS

Abstract. The author discusses and reviews the long-awaited book by Zbigniew Jerzy Przerembski, *Lira korbowa w tradycji kulturowej Rzeczypospolitej* (*The Hurdy-Gurdy in the Cultural Tradition of the Polish–Lithuanian Commonwealth*), published in 2022 by the Lublin-based publishing house Polihymnia. The work takes the form of an extensive, multifaceted monographic compendium: it presents the hurdy-gurdy through historical issues, cultural contexts (literature, visual arts, film), as well as repertorial and organological questions (the construction of the instrument and its contemporary manufacture). What we have received is an important monography of an instrument known in many European countries, one that was embedded in both the period of prosperity and the decline of the Polish–Lithuanian Commonwealth and is currently experiencing a renaissance.

Dr hab. Tomasz ROKOSZ, prof. KUL, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Instytut Nauk o Sztuce; e-mail: tomaszrok@kul.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6666-6196>.

Keywords: hurdy-gurdy, Zbigniew Jerzy Przerembski, culture of the Polish–Lithuanian Commonwealth, organology

W 2022 roku, nakładem lubelskiego wydawnictwa Polihymnia, ukazała się długo oczekiwana książka znanego polskiego etnomuzykologa, Zbigniewa Jerzego Przerembskiego *Lira korbowa w tradycji kulturowej Rzeczypospolitej*. Temat liry korbowej w Polsce w perspektywie *stricte* muzykologicznej do momentu publikacji recenzowanej monografii badacze traktowali raczej przyczynkarsko. W okresie powojennym pierwsza podjęła tę problematykę Anna Bednarska-Kopeć¹, a później w swoich artykułach właśnie Jerzy Przerembski² oraz nieliczni inni badacze³. Warto dodać, że niektóre ciekawe publikacje nie mają charakteru naukowego, popularyzowały jednak omawiany chordofon⁴. Przez dziesięciolecia informacje o lirze były nieliczne i rozproszone, cieszy więc fakt, że Przerembski zdecydował się na poszerzenie, opracowanie i zredagowanie gromadzonych zapewne przez długi czas własnych materiałów do formy monograficznego kompendium lirniczego.

Zdecydowanie częściej natomiast była poruszana w przeszłości w polskiej literaturze naukowej problematyka pokrewna, lecz węższa – pieśni

¹ Anna Bednarska-Kopeć, *Lira jako polski instrument ludowy. Jej dzieje, budowa, repertuar. Studium historyczno-folklorystyczne* (Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, 1979); Anna Bednarska-Kopeć, „Z przeszłości liry korbowej w Polsce”, w: *Polskie instrumenty ludowe. Studia folklorystyczne*, red. Adolf Dygacz i Alojzy Kopoczek (Katowice: Uniwersytet Śląski, 1981), 29–57.

² Zbigniew Jerzy Przerembski, „Innowacje w budowie liry korbowej w Polsce”, *Muzyka*, nr 3–4 (1993), 91–104; Zbigniew Jerzy Przerembski, „Z dziejów praktyki lirniczej na ziemiach Rzeczypospolitej”, *Muzyka*, nr 3 (1996), 95–107.

³ Por. Piotr Grochowski, *Dziady. Rzec o wędrownych żebrakach i ich pieśniach* (Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2009); Piotr Grochowski, *Jarmark tradycji. Studia i szkice folklorystyczne* (Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2016); Tomasz Rokosz, „Emisariusze dziadowskiej tradycji – z problematyki lirniczej – przeszłość i terażniejszość”, *Edukacja Muzyczna*, nr 15 (2020): 17–39 (wersja angielska: „The Emissaries of the Wandering Beggars’ Tradition – on the Issues of Hurdy-Gurdy – Past and Present”, 41–63); Tomasz Rokosz, „Lira korbowa – instrument zapomniany? Współczesna praktyka rekonstrukcji i budowania instrumentów w pracowni lutniczej Stanisława Nogaja”, *Roczniki Humanistyczne* 49, z. 12 (2021): 153–168. Por. też: Aneta I. Oborny, *Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych w Szydłowcu 1975–2010* (Kielce: Wydawnictwo Muzeum Wsi Kieleckiej, 2010).

⁴ Por. Stanisław Wyżykowski, *Lirnik z Haczowa* (Sanok: Nonparel, 2000). Charakter popularnonaukowy mają materiały zamieszczane w internecie. Por. materiały na temat Akademii Muzyków Wędrownych: <https://tyndyryndy.blogspot.com/2013/06/akademia-muzykow-wedrownych-25-30.html> (dostęp 20.07.2025).

dziadowskich i ich funkcjonowania w kulturze⁵, choć jedynie część tych publikacji ma charakter muzykologiczny i etnomuzykologiczny⁶. Warto przypomnieć, że notowanie tych pieśni ma długą tradycję – zbierał je i wydawał (często z zapisami nutowymi) m.in. Oskar Kolberg⁷. Dobrze rokują na przyszłość również nowe inicjatywy realizowane już po publikacji książki Zbigniewa Przerembskiego⁸.

Udział liry korbowej w historii polskiej kultury był niebagatelny – opiewano ją w dziełach literackich, przedstawiano w sztukach plastycznych, a później także w filmach. W tej optyce brak monografii tego chordofonu był poważną luką nie tylko w polskiej etnomuzykologii, ale także szerzej – w polskiej myśli humanistycznej w kontekście historycznym kultury wielonarodowej I Rzeczypospolitej. Taka sytuacja utrzymywała się, pomimo że współcześnie ten chordofon budzi niemałe zainteresowanie nie tylko muzykologów, kulturoznawców, folklorystów i historyków sztuki, ale podlega procesom rewitalizacji i rekonstrukcji. Od

⁵ Badania w tym zakresie prowadzili głównie literaturoznawcy i folklorysty. Por. m. in. następujące prace: Czesław Hernas, „Z epiki dziadowskiej”, *Pamiętnik Literacki* 49, z. 4 (1958): 433-448; Grochowski, *Dziady*; Piotr Grochowski, *Straszną zbrodnią rodzonej matki. Polskie pieśni nowiniarskie na przełomie XIX i XX wieku* (Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2010); Stanisław Nyrkowski, (opr.), *Karnawał dziadowski. Pieśni wędrownych śpiewaków (XIX-XX w.)* (Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1977); Marian Waliński, „Pieśń jarmarczna? Nowiniarska? Ballada? Czy – pieśń dziadowska? Prolegomena do badań pieśni dziadowskiej”, w: *Wszystek krąg ziemski*, red. Piotr Kowalski (Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1998). Por. też prace zagranicznych autorów, zwłaszcza: Kira Michajłowa, „Dziad wędrowny jako postać mediacyjna w kulturze ludowej Słowian”, w: *Fascynacje folklorystyczne. Księga poświęcona pamięci Heleny Kapeliś* (Warszawa: Wydawnictwo AGADE, 2002), 101-108; Kira Michajłowa, *Dziad wędrowny w kulturze ludowej Słowian*, tłum. Hanna Karpińska (Warszawa: Oficyna Naukowa, 2010).

⁶ Por. pieśni dziadowskie opublikowane w następujących wydawnictwach: *Polskie śpiewy religijne społeczności katolickich. Studia i materiały*, t. 1, red. Bolesław Bartkowski (Lublin: TN KUL, 1990), 318-337; Stanisława Niebrzegowska, „Pieśni dziadowskie”, w: *Polska pieśń i muzyka ludowa. Źródła i materiały*, t. 4: *Lubelskie*, cz. 3: *Pieśni i obrzędy doroczne*, red. Jerzy Bartmiński (Lublin: Instytut Filologii Polskiej oraz Instytut Muzyki UMCS, Instytut Sztuki PAN, 2011), 623-664.

⁷ Por. Oskar Kolberg, *Dzieła wszystkie* (Wrocław – Poznań: PAN, 1962-2010), zwłaszcza następujące tomy: t. 6, 9, 12, 19, 22, 27, 30, 40, 45.

⁸ Dobrym przykładem w tym zakresie jest wystawa zorganizowana w 2023 roku przez Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych w Szydłowcu pod tytułem *Lira korbowa. Instrument romantycznego mitu i wydany do niej obszerny katalog o takim samym tytule*. Por. *Lira korbowa – instrument romantycznego mitu. Katalog wystawy*, red. Aneta I. Oborny (Szydłowiec: Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych, 2023).

połowy XX wieku wykorzystywano go w ruchu folklorystycznym, współcześnie cieszy się licznym gronem fascynatów, tworzących rozpoznawalne środowiska⁹.

Książka Przerembskiego odpowiada więc na konkretne zapotrzebowanie i zawiera wszelkie istotne aspekty związane z lirą – od kwestii historycznych, poprzez konteksty kulturowe (literatura, sztuki plastyczne, film), aż po zagadnienia repertuarowe, techniki gry i instrumentologiczne (budowę instrumentu, jej współczesne wytwórstwo).

Zbigniew Przerembski znany jest w środowisku naukowym głównie z publikacji instrumentologicznych. W tym miejscu przypomnieć można choćby jego monumentalną trzytomową historię dud: *Dudy: dzieje instrumentu w kulturze staropolskiej* (2006), *Dudy: instrument mało znany polskim ludoznawcom* (2007) oraz *Dudy: metamorfozy instrumentu w odrodzonej Polsce – od tradycji do folkloryzmu* (2020), a także artykuły właśnie na temat liry. Mimo różnic w budowie tych dwóch instrumentów znajdujących się wśród głównego obszaru zainteresowań autora, dudy i lirę łączy wiele kwestii. W recenzowanej monografii autor słusznie czyni wielokrotnie takie paralele.

Książka składa się z wprowadzenia, pięciu nienumerowanych rozdziałów, zakończenia, bibliografii oraz zamieszczonych na końcu publikacji przykładów muzycznych i ilustracji. Dołączenie indeksu osobowego ułatwia naukową lekturę tekstu.

Autor słusznie rozpoczyna od nazewnictwa, ponieważ nazwy pozwalają uporządkować materiał. Pokazują też wagę określonego desygnatu dla danej kultury. W tym konkretnym przypadku znaczenie liry korbowej dla europejskiej kultury odzwierciedla bogactwo nazw. W profesjonalnej terminologii nazywana była ona m.in. lirą kręconą, kołową, niemiecką, dziadowską, żebraczą, wiejską czy lirą ślepcą.

W rozdziale drugim autor przedstawił przede wszystkim początki i rozwój liry korbowej oraz jej zasięgi (przestrzenne, geograficzne, społeczne), tradycyjne sytuacje wykonawcze i ich zmienność w układzie chronologicznym (od średniowiecza po XX wiek). W tym rozdziale zawarto także niezwykle interesujące i różnorodne przykłady nawiązań do praktyki lirniczej w literaturze (głównie pięknej), sztukach plastycznych, fotografii i filmie. Autor prezentuje i omawia tu obszernie fragmenty literackie. Niejako koroną polskiego piśmiennictwa w tym zakresie jest polska literatura romantyczna – wszak lira i lirnik stały się, jak pisze autor, „symbolami poezji, zwłaszcza narodowej, ale też profetycznej” (s. 13). Dominują tu Słowacki i Lenartowicz. Rzeczywiście, przytaczane oktawy Słowackiego (s. 126–131) to arcydzieła – nie mają sobie równych w polskiej

⁹ Najlepszymi przykładami działań tych środowisk są Taborzy Lirnicze w Szczecinie i Narolu, powołanie Akademii Muzyków Wędrownych oraz koncert „Lira Wschodu i Zachodu” (2013 rok).

i europejskiej literaturze. Autor cytuje m.in. trzy dzieła naszego narodowego wieszczą, w których przedstawiono lirę korbową i postać lirnika: *Sen srebrny Salomei*, *Króla Ducha* i *Beniowskiego*. W kontekście polsko-ukraińskim (jakże dziś aktualnym) jako postać dialogu pojawia się Wernyhora – postać na wpół legendarna, niezwykle istotna w kształtowaniu obrazu romantycznego mitu lirnika. Jest on, jak twierdzi Anna Bednarska, „jakby syntezą wszystkich lirników”¹⁰.

Rozdział trzeci przedstawia zróżnicowane środowisko lirników na tle złożonej grupy społecznej dziadów. Autor pisze o szerszych obszarach ich oddziaływania – przede wszystkim w zakresie kultury duchowej, religijnej, profetycznej, politycznej i leczniczej (ziołolecznictwo). Lirnicy, sytuowani w obrębie „ludzi gościńca” (różnie w Europie nazywanych), tworzyli niekiedy, zwłaszcza na wschodzie, swoiste organizacje, często tworzone na podobieństwo cechów rzemieślniczych (s. 270) i posługiwali się tzw. mową libijską. Poprzez swoją różnorodną aktywność, jak pisze Zbigniew Przerembski, przyczyniali się do „wymiany kulturalnej” pomiędzy religijną i świecką twórczością „wysoką” a tradycją ludową (s. 197). Ciekawą kwestią przedstawioną w rozdziale jest edukacja lirników, szczególnie w zakresie, jaką oferowano niewidomym dzieciom, ucząc je konkretnego fachu. Organizacja lirnicza stosowała określone metody nauczania (np. dotykowa nauka gry na lirze).

Analizy organologicznej autor dokonuje w rozdziale czwartym, zatytułowanym jakże lakonicznie: „Lira”. Przerembski rozpoczyna go od omówienia zbiorów lir korbowych i ich wytwórców (wspomina szerzej m.in. Stanisława Wyżykowskiego z Haczowa, któremu zawdzięczamy swoisty renesans instrumentu w Polsce, oraz jego ucznia, Stanisława Nogaję). Rozdział zawiera jednak przede wszystkim szczegółowy opis budowy liry korbowej, uwzględniający wszystkie jej elementy. Opisano tu także sposób wykonania, właściwości muzyczne i sposób gry na lirze. Zaproponowano też podstawową typologię instrumentów, z uwzględnieniem innowacji i hybryd. Takie ujęcie wydaje się nowoczesne i można je chyba nazwać panchronicznym.

W sposób logiczny monografię zamyka rozdział piąty, w którym omówiono przede wszystkim repertuar lirniczny oraz styl wykonawczy i odbiór muzyki tworzonej na tym chordofonie. Rozdział kończy ważny problem symboliki i pozamuzycznych funkcji liry korbowej i lirników, ich głębokich sensów kulturowych. Te kwestie potraktowano dość pobieżnie (być może dlatego, że książka, już obejmująca 589 stron, stałaby się jeszcze obszerniejsza). Warto zauważyć, że autor w zakończeniu rozdziału nawiązuje do sztandarowego dzieła Hieronima Boscha – tryptyku *Ogród rozkoszy ziemskich*, ze słynnym prawym skrzydłem – *Piekłem muzykantów*. Było ono przedmiotem wielu analiz, przedstawiono na nim bowiem m.in. liczne instrumenty, które zgodnie z przedstawieniem Boscha służą do zadawania mąk piekielnych. Istotna jest jednak przywołana konstatacja

¹⁰ Bednarska-Kopeć, „Z przeszłości liry korbowej”, 44.

jednego z badaczy, że *Piekło muzykantów* można interpretować jako: „Oskarżenie skierowane przeciw wędrującym muzykantom, którzy podróżując od gospody do gospody, zachęcali słuchaczy do lubieżnych zabaw” (s. 399).

Po lekturze książki *Lira korbowa w tradycji kulturowej Rzeczypospolitej* czytelnik odnosi wrażenie, że autorowi udało się pokazać istotę kulturowego funkcjonowania liry korbowej, używanej od Santiago de Compostella na zachodzie kontynentu, po jego wschodnie rubieże – Ukrainę, Białoruś i Rosję. Tysiącletnia historia tego chordofonu, która, jak pisze sam autor (s. 403), ustępuje tylko dudom (o dwukrotnie dłuższej historii), spaja Europę na różnych poziomach, także wertykalnie. Ten instrument przemieszczał się w ciągu wielu wieków swego funkcjonowania w kulturze przez wszystkie społeczne stany (od muzyki sakralnej, dworskiej, aż po społeczność dziadów wędrownych).

Dzieło Zbigniewa Przerembskiego jest imponujące także dlatego, że *Lira korbowa w tradycji kulturowej Rzeczypospolitej* w sposób oczywisty obejmuje analizę nie tylko polskich, ale przede wszystkim ukraińskich i białoruskich typów lir. Jest to więc książka ilustrująca funkcjonowanie instrumentu na pograniczu (kulturowego, geograficznego, językowego, religijnego). W istocie – i celnie rozpoznał to w swojej monografii Zbigniew Przerembski – interesujący jest nie tylko sam instrument, ale także jego funkcjonowanie w kulturze.

W takiej szerokiej optyce lirnik jest też czymś więcej niż muzykantem – spełnia określone funkcje wobec żywych i wobec zmarłych. Brzmienie liry korbowej (jednostajne, oparte na ciągłym burdonie i modalnym ruchu melodii) tworzy efekt „transowości”, skłania do medytacji. Lirnicy czasów romantyzmu, lokujący się zwykle przy cmentarzach i kościołach (co nawiązuje przecież do sakralnych korzeni instrumentu), prezentujący specyficzny repertuar (pieśni historyczne, pogrzebowe, ballady, pieśni o świętych), sytuują się na pograniczach życia i śmierci, przypominają o przemijaniu. Lira wprowadzała atmosferę kontemplacji i skupienia, a lirnicy, posługując zmarłym, a także modląc się za ich dusze i śpiewając pieśni o śmierci i sądzie Bożym, byli swoistymi przewodnikami w zaświaty.

W wielu rozdziałach (zwłaszcza w II i III) autor obszernie cytuje źródła (szczególnie literackie i etnograficzne) – cytaty zajmują czasem po kilka stron omawianej rozprawy. Zmienia to momentami monografię w opracowanie źródłowe, a w zasadzie w krytyczny zbiór źródeł, z których możemy korzystać w dowolnym zakresie. Inną kwestią są obszerne cytaty z opracowań – w duchu naukowej uczciwości ważne jest, że autor przywołuje opinie wielu badaczy, co świadczy też o jego świetnej orientacji w różnorodnej i wielojęzycznej literaturze przedmiotu.

W części aneksowej autor zamieścił 18 przykładów muzycznych, z których trzynaście to transkrypcje pieśni z towarzyszeniem liry korbowej lub utwory

instrumentalne wykonywane na tym chordofonie. Pozostałe 5 przykładów to utwory inspirowane lub nawiązujące do tematu liry w układzie na głos i fortepian.

Na końcu książki zamieszczono przeszło sto dobrej jakości ilustracji lir korbowych oraz dzieł plastycznych ukazujących ten instrument. Warto zaznaczyć, że ten zbiór nie ogranicza się tylko do terenu I Rzeczypospolitej, ale w zasadzie sygnalizuje materiał z dużej części Europy, ilustrując także kwestie genezy instrumentu (np. reprodukcja płaskorzeźby z Santiago de Compostela – uważana za pierwsze wyobrażenie liry).

Szkoda, że nie zamieszczono na okładce fragmentu recenzji i notki o autorze, co pozwoliłoby zorientować się w temacie szerszemu gronu czytelników (książkę recenzowała dr hab. Magdalena Szyndler, prof. UŚ). W kolejnym wydaniu warto też wyeliminować literówki, które uszły uwadze korektorów. To drobne uwagi techniczne. Ważne, że wreszcie mamy w Polsce kompendium instrumentu o dużym znaczeniu, który wpisał się w czasy świetności i upadku I Rzeczypospolitej, a obecnie przeżywa swój renesans. Lira korbowa, której powstanie niknie w mrokach dziejów, nie może być przypisana konkretnemu narodowi. To instrument, który łączy narody.

BIBLIOGRAFIA

- Bartkowski, Bolesław. Red. *Polskie śpiewy religijne społeczności katolickich. Studia i materiały*, t. 1. Lublin: TN KUL, 1990.
- Bednarska-Kopeć, Anna. *Lira jako polski instrument ludowy. Jej dzieje, budowa, repertuar. Studium historyczno-folklorystyczne*. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, 1979 (rozprawa doktorska).
- Bednarska-Kopeć, Anna. „Z przeszłości liry korbowej w Polsce”. W: *Polskie instrumenty ludowe. Studia folklorystyczne*, red. Adolf Dygacz i Alojzy Kopoczek, 29-57. Katowice: Uniwersytet Śląski, 1981.
- Grochowski, Piotr. *Dziady. Rzecz o wędrownych żebrakach i ich pieśniach*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2009.
- Grochowski, Piotr. *Straszna zbrodnia rodzonej matki. Polskie pieśni nowiniarskie na przełomie XIX i XX wieku*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2010.
- Grochowski, Piotr. *Jarmark tradycji. Studia i szkice folklorystyczne*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2016.
- Hernas, Czesław. „Z epiki dziadowskiej”. *Pamiętnik Literacki* 49, z. 4 (1958): 433-448.
- Kolberg, Oskar. *Dzieła wszystkie*, t. 6, 9, 12, 19, 22, 27, 30, 40, 45. Wrocław – Poznań: PAN 1962-2010.

- Michajłowa, Kira. „Dziad wędrowny jako postać mediacyjna w kulturze ludowej Słowian”. W: *Fascynacje folklorystyczne. Księga poświęcona pamięci Heleny Kapeluś*, red. Wanda Paprocka, 101-108. Warszawa: Wydawnictwo AGADE, 2002.
- Michajłowa, Kira. *Dziad wędrowny w kulturze ludowej Słowian*, tłum. Hanna Karpińska. Warszawa: Oficyna Naukowa, 2010.
- Niebrzegowska, Stanisława. „Pieśni dziadowskie”. W: *Polska pieśń i muzyka ludowa. Źródła i materiały*, t. 4: *Lubelskie*, cz. 3, red. Jerzy Bartmiński, 623-664. Lublin: Instytut Filologii Polskiej oraz Instytut Muzyki UMCS, Instytut Sztuki PAN, 2011.
- Nyrkowski, Stanisław. Opr. *Karnawał dziadowski. Pieśni wędrownych śpiewaków (XIX-XX w.)*. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1977.
- Oborny, Aneta I. *Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych w Szydłowcu 1975-2010*. Kielce: Wydawnictwo Muzeum Wsi Kieleckiej, 2010.
- Oborny, Aneta I. (Red.). *Lira korbowa – instrument romantycznego mitu. Katalog wystawy*. Szydłowiec: Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych, 2023.
- Przerembski, Zbigniew Jerzy. „Innowacje w budowie liry korbowej w Polsce”. *Muzyka*, nr 3-4 (1993): 91-104.
- Przerembski, Zbigniew Jerzy. „Z dziejów praktyki lirniczej na ziemiach Rzeczypospolitej”. *Muzyka*, nr 3 (1996): 95-107.
- Rokosz, Tomasz. „Emisariusze dziadowskiej tradycji – z problematyki lirniczej – przeszłość i teraźniejszość”. *Edukacja Muzyczna*, nr 15 (2020): 17-39.
- Rokosz, Tomasz. „Lira korbowa – instrument zapomniany? Współczesna praktyka rekonstrukcji i budowania instrumentów w pracowni lutniczej Stanisława Nogaja”. *Roczniki Humanistyczne* 49, z. 12 (2021): 153-168.
- Rokosz, Tomasz. „The Emissaries of the Wandering Beggars’ Tradition – on the Issues of Hurdy-Gurdy – Past and Present”. *Edukacja Muzyczna*, nr 15 (2020): 41-63.
- Waliński, Marian. „Pieśń jarmarczna? Nowiniarska? Ballada? Czy – pieśń dziadowska? Prolegomena do badań pieśni dziadowskiej”. W: *Wszystek krąg ziemski*, red. Piotr Kowalski, 241-258. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1998.
- Wyżykowski, Stanisław. *Lirnik z Haczowa*. Sanok: Nonparel, 2000.